

مطالعه فقهی و حقوقی قاعده دراء

در حقوق نوین ایران

فقه امامیه و فقه حنفی

پروژه

دانشجوی دوره دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی و مدرس دانشگاه

آنا محمد خرم‌پور

دانش آموخته کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی

با دیباچه‌ای

دکتر حسین آقایی‌نیا

عضو هیأت علمی دانشگاه تهران

۱۱.....	دیباچه.....
۱۳.....	پیشگفتار مؤلفین.....

فصل اول- تعاریف و انواع شبهه در حقوق ایران، فقه امامیه و فقه حنفی

۱۷.....	مقدمه.....
۲۱.....	مبحث اول- تعریف قاعده درأ و قلمرو اجرائی فقه امامیه، فقه حنفی و حقوق ایران.....
۲۱.....	مقدمه.....
۲۲.....	۱-۱-۱- تعریف و مصادیق شبهه در فقه امامیه.....
۲۲.....	۱-۱-۱-۱- مصادیق شبهه در شرح لمعه دمشقیه.....
۲۳.....	۱-۱-۱-۲- مصادیق شبهه در تحریرالایله حضرت امام خمینی (ره).....
۳۰.....	۱-۱-۲- تعاریف شبهه در فقه امامیه.....
۳۶.....	۱-۱-۳- تعریف شبهه در فقه حنفی.....
۴۵.....	۱-۱-۴- تعریف شبهه در حقوق ایران.....
۴۵.....	۱-۱-۴-۱- تعریف شبهه در قانون مجازات مصوب ۱۳۹۲.....
۴۶.....	۱-۱-۴-۲- تعریف شبهه در قانون مجازات سابق و رویه قضایی.....
۴۸.....	۱-۱-۴-۳- تعاریف شبهه از منظر حقوقیون و دکترین حقوقی.....
۵۳.....	۱-۱-۴- بررسی مطالعه‌ای تعاریف قاعده‌ی درأ و قلمرو اجرائی آن در فقه امامیه، فقه حنفی و حقوق ایران.....
۵۹.....	مبحث دوم- انواع شبهه در فقه امامیه، فقه حنفی و حقوق ایران.....
۵۹.....	۱-۲-۱- انواع شبهه در فقه امامیه.....
۵۹.....	۱-۲-۱-۱- شبهات حکمیہ.....
۶۰.....	۱-۲-۱-۲- شبهات موضوعیه.....
۶۳.....	۱-۲-۲- انواع شبهه در فقه حنفی.....
۶۳.....	۱-۲-۲-۱- شبهه در فعل.....
۶۴.....	۱-۲-۲-۲- شبهه در محل.....
۶۵.....	۱-۲-۲-۳- شبهه در عقد.....

۶۸.....	۱-۲-۳-۱-انواع شبهه در حقوق ایران
۶۸.....	۱-۲-۳-۱-تعریف اشتباه
۶۸.....	۱-۲-۳-۱-اشتباه موضوعی
۶۹.....	۱-۲-۳-۲-اشتباه در عناصر تشکیل دهنده جرم
۷۱.....	۱-۲-۳-۳-اشتباه حکمی
۷۴.....	۱-۲-۴-بررسی مطالعه‌ای انواع شبهه در فقه امامیه، فقه حنفی و حقوق ایران

فصل دوم- بررسی مطالعه‌ای شبهه در شبهه قاضی و متهم و سایر جرایم و اصول و قواعد در حقوق ایران و فقه امامیه و فقه حنفی

۷۹.....	مبحث اول- بررسی مطالعه‌ای شبهه قاضی و متهم در اجرای مجازات‌ها در فقه امامیه، فقه حنفی و حقوق ایران
۷۹.....	مقدمه
۸۰.....	۱-۱-۲-قلمرو شبهه قاضی و متهم در مجازات‌ها در فقه امامیه
۸۸.....	۱-۱-۱-۲-روایات مربوط به شبهه منرم
۹۱.....	۱-۱-۱-۲-روایات مربوط به شبهه قاضی
۹۳.....	۱-۱-۲-قلمرو شبهه قاضی و متهم در اجرای مجازات در فقه حنفی
۹۷.....	۱-۱-۳-۲-قلمرو شبهه قاضی و متهم در اجرای مجازات در حقوق ایران
۱۰۰.....	۱-۱-۴-۲-بررسی مطالعه‌ای شبهه قاضی و متهم در فقه امامیه، فقه حنفی و حقوق ایران
۱۰۳.....	مبحث دوم- قلمرو اجرایی قاعده‌ی درء در سایر جرایم در فقه امامیه، فقه حنفی و حقوق ایران
۱۰۳.....	۱-۲-۲-۲-قلمرو اجرایی قاعده‌ی درء در سایر جرایم در فقه امامیه
۱۰۳.....	۱-۲-۲-۱-۱-قاعده درأ در مجازات‌های تعزیری
۱۰۶.....	۱-۲-۲-۱-۲-قاعده درأ در قصاص
۱۰۹.....	۱-۲-۲-۱-۳-قاعده‌ی درأ در دیات
۱۱۲.....	۱-۲-۲-۲-قلمرو اجرایی قاعده‌ی درء در سایر جرایم در فقه حنفی
۱۱۸.....	۱-۲-۲-۳-قلمرو اجرایی قاعده درء در سایر جرایم در حقوق ایران
۱۲۷.....	۱-۲-۲-۴-بررسی مطالعه‌ای قلمرو اجرایی قاعده‌ی درء در سایر جرایم در فقه امامیه، فقه حنفی و حقوق ایران
۱۳۳.....	مبحث سوم- قلمرو اجرایی قاعده درأ در سایر اصول و قواعد فقهی در فقه امامیه، فقه حنفی و حقوق ایران
۱۳۳.....	۱-۳-۲-۲-قلمرو اجرایی قاعده‌ی درء در سایر اصول و قواعد فقهی در فقه امامیه

۲-۳-۲- قلمرو اجرائی قاعده‌ی درء در سایر اصول و قواعد فقهی در فقه حنفی.....	۱۴۳
۲-۳-۳- قلمرو اجرائی قاعده‌ی درء در سایر اصول و قواعد فقهی در حقوق ایران.....	۱۵۰
۲-۳-۴- بررسی مطالعه‌ای قلمرو اجرائی قاعده‌ی درء در سایر اصول و قواعد فقهی در فقه امامیه، فقه حنفی و حقوق ایران.....	۱۶۱
نتیجه‌گیری.....	۱۶۵
پیشهادات.....	۱۶۹
منابع.....	۱۷۱

دیباچه

قاعده‌ی در آ یا قاعده‌ی «تدرأ الحدود بالشبهات» از جمله قواعدی است که اصل برائت را تضمین و عدالت کیفری را برقرار می‌سازد. دامنه‌ی شمول این قاعده در فقه جزایی با اختلاف نظرهای عدیده‌ای مواجه شده، ولی خوشبختانه قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ با نگرش روشن‌بینانه از همه‌ی آن‌ها عبور نموده و به موجب ماده‌ی ۱۲۰ قانون مذکور اعمال آن بر همه‌ی انواع جرایم را مجاز دانسته است، در عین حال به موجب این ماده استناد به این قاعده در موضوع وقوع جرم، شرایط و ارکان جرم یا شرایط مسئولیت کیفری تصریح گردیده و نظام قضایی می‌تواند بدون توجه به محدودیه‌ی ناشی از دیدگاههای فقهی، در تعمیم این قاعده و در راستای تأکید بر اصل برائت مبادرت به صدور رأی نماید. علی‌رغم این موضوع، اعمال قاعده‌ی درء در دادرسی‌های کیفری می‌تواند عایدی، متعج عقاب بلایان را نیز یاد آور باشد و مؤکد اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها می‌باشد؛ فلذا قضات می‌بایست با در نظر گرفتن تمام جوانب و لحاظ اصل برائت از محکومیت اشخاص بدون مستندات بیهوده و نیز در موارد شبهه که منتهی به اقناع وجدانی آنان نمی‌گردد، اجتناب نمایند.

از این رو اقدام دوست ارجمند و قاضی فاضل جناب آقای کم و جناب آقای خرمالی در تدوین این کتاب با عنوان «مطالعه‌ی فقهی حقوقی قاعده‌ی درء در حقوق نوین ایران، فقه امامیه و فقه حنفی» قابل تقدیر و تشکر است و امیدوارم همواره در فرایند تکاملی آن، حداکثر تلاش خود را مبذول نمایند تا در راستای عدالت کیفری، سهم بیشتری داشته باشند.

پیشگفتار مؤلفین

ما در کتاب حاضر به قاعده‌ای درأ که در فقه مورد اشاره، و از طرفی در قانون یا حقوق کشورهای اسلامی از جمله کشور ایران مورد اجراء قرار گرفته می‌پردازیم، از آنجا که قاعده درأ یک حدیث از پیامبر (ارد) با این وجود اختلاف‌های مشهود در دسته‌بندی هر دو فقه امامیه و حنفی، بر دسته‌بندی آن قاعده می‌باشد. وادهی درأ در حقوق ایران، چه ماهوی و چه شکلی مورد توجه قرار گرفته؛ در بخش جزای بدترین استفاده از قاعدهی درأ می‌گردد که آن هم در حدود می‌باشد، قاعدهی درأ همان شبهه هست مجازات یک فرد را از بین می‌برد و آن هم عدم علم به حکم و موضوع است که در این جا در دسته‌بندی در فقه امامیه آشکار می‌گردد. از طرفی در مقابل، فقه حنفی می‌باشد که سه دسته‌بندی را، از این قاعده بیان داشته و آن هم شبهه‌ی به فعل، محل و عقد است، شبهه‌ی در فعل که آن را شبهه‌ی اشتباه و شبهه‌ی مشابهت نیز گفته‌اند و شبهه‌ی در محل که آن را شبهه‌ی حکمیه و یا شبهه‌ی ملک نیز گفته‌اند و شبهه‌ی عقد نیز که برخی از فقهای حنفیه آن را پذیرفته‌اند، شبهه‌ای است که به وسیله‌ی عقد به وجود می‌آید. در تأملی به قوانین ایران چه در قانون مجازات و چه قانون مدنی، شبهه مورد ارزیابی و پیش‌بینی و در نتیجه موجب سقوط مجازات گشته است، از طرفی نیز این موضوع در مرحله‌ی اجرای حکم به سر نمی‌برد تا حکمی اجرا شود، بلکه در مراحل مقدماتی با اثبات شبهه در محکمه مجازات فرد محکوم به دلیل عدم علم به موضوع و در مواردی که خواهد آمد به دلیل عدم علم به حکم مجازات ساقط می‌گردد. روش نویسی که در کتاب حاضر ارائه خواهد گشت، مطالعه‌ی تطبیقی بر موضوع درأ در فقه امامیه و حنفی خواهد بود که نه تنها تقسیم‌بندی‌ها، بلکه نحوه‌ی اجراء نشدن

مجازات، شمول آن بر تعزیرات، نحوه‌ی اثبات و تشخیص عدم علم به وسیله‌ی حاکم و از همه مهمتر با توجه به مصوب شدن قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ بررسی آن در قانون فوق جنبه‌ی نوین بودن آن را مبین خواهد نمود.

با توجه به موضوعات مطروحه در این کتاب و با در نظر گرفتن اینکه حاصل ذهن هیچ انسانی خالی از ایراد و اشکال نیست، مسلماً این کتاب نیز از این قاعده مستثنی نبوده و دارای ایراد است لذا از کلیه خوانندگان محترم خواهشمندیم که چنانچه ایراد و نظری در این راستا داشته باشند، ما را از نظرات ارزنده خود بی‌بهره نگذاشته و از طریق آدرس پست الکترونیکی ذیل اعلام فرمایند.

Behroozkam@yahoo.com

Phdkhormali@gmail.com

بهروز کم - آنا محمد خرمالی

بهار ۹۶